

Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя

ГЕОПОЛІТИКА ТА ГЕОСТРАТЕГІЯ

Навчально-методичний посібник

Упорядник: Бровко А. Г.

НІЖИН
2022

УДК 327

Г 75

Рекомендовано Вченою радою
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
(НДУ ім. М. Гоголя)
Протокол № 13 від 03.06.2022 року

Рецензенти:

Давиденко Ю. М. – доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат історичних наук;

Барановський Ф. В. – професор кафедри політології, права та філософії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, доктор політичних наук.

Г 75 Геополітика та геостратегія: навч.-метод. посіб. / уклад.: А. Г. Бровко.
Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 30 с.

Навчально-методичний посібник підготовлений для студентів історико-юридичного факультету спеціальності «Міжнародні відносини суспільні комунікації та регіональні студії». У посібнику представлено програму курсу, теми індивідуальних занять, плани семінарських занять, список рекомендованої літератури, орієнтовний перелік питань для самопідготовки та тезаурус. Курс покликаний забезпечити формування уявлень уявлення про геополітичну структуру сучасного світу, її динаміку та тенденції, визначати місце та роль країни, регіону у світовій політиці.

Посібник відповідає вимогам кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

© Бровко А. Г., укладання 2022

© НДУ ім. М. Гоголя, 2022

ЗМІСТ

Передмова	4
Опис навчальної дисципліни	5
Інформаційний обсяг навчальної дисципліни.....	6
Структура залікового кредиту	11
Методичне забезпечення	15
Теми семінарських занять	14
Орієнтовні питання для самопідготовки	23
Рекомендована література.....	24
Тезаурус.....	27

ПЕРЕДМОВА

Курс «Геополітика та геостратегія» сприяє засвоєнню здобувачами освіти основ геополітичних знань, за допомогою яких студенти матимуть уявлення про геополітичну структуру сучасного світу, її динаміку та тенденції, визначати місце та роль країни, регіону у світовій політиці.

Основними завданнями курсу є:

- реконструкція формування загальних принципів, законів, категорій геополітики;
- визначення конкретно-історичного типу міжнародних відносин епохи перерозподілу вже засвоєних територій та практичну стратегію міжнародної політики держав в епоху новітньої та сучасної історії;
- визначення основних наукових напрямів, підходів в осяженні процесу світового політичного розвитку;
- визначення теоретико-методологічних засад геополітичної науки;
- встановлення системної залежності міжнародних відносин, функціонування та розвитку країн, регіонів від просторових, географічних умов розвитку суспільства;
- аналіз сучасних концепцій, проектів та стратегій глобального політичного розвитку;
- аналіз історично сформованих стратегій глобальних взаємодій;
- аналіз геополітичних відносин у сучасному світі;

В ході курсу розглядається низка теоретико-методологічних та конкретно-історичних проблем:

- методологія геополітичних досліджень;
- принцип «географічного детермінізму» у системі політичних досліджень;
- об'єктивні процеси виникнення геополітики;
- історична динаміка та загальні тенденції геополітичних процесів;
- співвідношення національного інтересу та національної стратегії;
- загальні ідеї та принципи класиків геополітики;
- сучасні геополітичні теорії та школи:
- вітчизняні геополітичні напрями та школи;
- місце України в системі геополітичних відносин: теоретичний та прикладний аспекти;

У результаті вивчення даного курсу студент повинен знати:

- історію методології геополітичних досліджень;
- категорії, «закони», принципи геополітики;
- джерельну базу розвитку геополітики як науки та практичної стратегії;
- особливості розвитку національних геополітичних шкіл, концепції класиків геополітики, класичні геополітичні доктрини та історію їх обґрунтування.

- вітчизняні геополітичні концепції;

- принципи геополітичного розвитку світової політики;

У результаті вивчення даного курсу студент повинен вміти:

- здійснювати реконструкцію місця, ролі, мети країни в системі світової політики в певний історичний проміжок часу;

- здійснювати аналіз національного стратегічного інтересу певної країни;

- застосовувати геополітичну методологію (порівняння, моделювання, картографування) для аналізу геополітичної ситуації;

- класифікувати наявні концепції за геополітичними ідейно-доктринальними напрямками;

- аналізувати геостратегії та тактичні засоби геополітики держав та блоків;

- визначати характер сучасних процесів регіоноутворення та їх обумовленість суспільно-економічними, історичними та культурними чинниками формування світової політики.

- обґрунтовувати шляхи вдосконалення просторової (територіальної) організації суспільства, покращення її внутрішньої та зовнішньої геополітики.

2. Опис навчальної дисципліни

«Геополітика та геостратегія»

Курс: Підготовка спеціалістів	Напрямок підготовки, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу
Кількість кредитів відповідних ECTS: 4 Модулів: 2 (аудиторна робота; індивідуальна робота (ІНДЗ); самостійна робота) Змістових модулів: 2 Загальна кількість годин: 120	Шифр та назва галузі знань: 055 Міжнародні відносини суспільні комунікації та регіональні студії Освітньо- кваліфікаційний рівень: бакалавр	Нормативна Рік підготовки: 4 Семестр: 8 Лекції (теоретична підготовка): 22 год. Практичні заняття: 18 год. Самостійна робота: 80 год. Вид контролю: екзамен

3. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ПРОГРАММА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Теоретичні основи геополітики

Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна. Геостратегія. – 4 год.

Поняття про геополітику. Різні підходи до розуміння сутності. Об'єкт геополітики. Предмет геополітики. Закони та категорії геополітики. Джерела геополітики. Основні підходи до періодизації розвитку геополітики. Геополітичні мотиви у працях вчених Давнього Сходу. Формування геополітичних ідей в античну епоху. Геополітичні погляди Аристотеля. Середньовічна геополітична думка. Вчення Ібн Хальдуна. Географічний детермінізм як основа геополітичних ідей Нового часу. Погляди провідних європейських вчених Нового часу. Категорії та функції геополітики. Сутність геостратегії в сучасному світі. Типи геостратегії держав.

Тема 2. Класична геополітика: національні школи та теорії. – 4 год.

Німецька школа геополітики. Теорії «життєвого простору» та політизація географічного детермінізму. Принцип непорушності кордонів у тлумаченні класиків німецької геополітики. Закони територіально-політичної експансії. Концепції «Серединної», «Проміжної», «Пан-Європи». Ідеї вісі «Берлін-Москва-Токіо» та її трансформації у вісь «Берлін – Рим-Токіо». Геополітика на службі імперіалістичних інтересів та фашистського режиму.

Фрідріх Ратцель (1844–1904) – як основоположник геополітики. Німецька «органістична школа». Держава як живий організм. Закони державної експансії. Засади геополітичної концепції «континентальної» і «світової держави».

Рудольф Челлен (1864–1947) – послідовник Ратцеля. Вивершення ідеї «континентальної держави». Концепція «Серединної Європи» та її інтегративної політико-економічної вісі.

Карл Хаусхофер (1869–1946) – німецький дипломат, військовий, геополітик. Теорія «континентального блоку» та обґрунтування орієнтації на Схід, як самоідентифікації Німеччини. Ідеї «Нового Євразійського порядку». Концепції Панрегіоналізму.

Карл Шміт (1888–1985) – німецький юрист, політолог, історик. Концепція «номосу» та концепція історичного протистояння Суші та Моря.

Французька школа геополітики. Відсутність теорії обґрунтування силового втручання та силового утримання колоній. Особливості колоніальної політики Франції. Форми експансії. Підґрунтя сучасної проблеми розмивання національної ідентичності. Франція та ідеї «Єдиної Європи», «Європи від Атлантики до Уралу», «континентальної» Європи, «мондіалізму» та розмивання національної суб'єктності.

Відаль де ля Блаш (1845–1918) – засновник французької геополітичної школи. Людина як впливовий чинник географічної ідентифікації держави. Геополітична концепція «посібілізму» – корекція німецького географічного детермінізму.

Специфіка англо-американської геополітичної школи. Колоніальна політика Великобританії та імперіалістична політика США. Боротьба за «глобальні» цінності як тактика геокультурного та гео економічного втручання.

Х. Макіндер (1861–1947) – англійський вчений та політик. Інтерпретація політичної історії світу: політична вісь історії, внутрішній полумісяць, Світовий Острів.

А Мехен (1840–1914) – теоретик морської стратегії США, «батько» сучасного атлантизму. Головний важель політики – торгівля. «Морська Сила» - найліпший тип цивілізації. Завдання США – реалізація «доктрини Монро» та широка експансія Євразії зі Сходу.

Ніколас Спикмен (1893–1943) – послідовник та інтерпретатор теорії Мехена, ідеолог НАТО. Геополітика – важель конкретної міжнародної політики, аналітичний метод та система формул. Критерії геополітичної могутності держави.

Особливості російської геополітичної традиції. Микола Сергійович Трубецький (1890–1938) – автор та теоретик фундаментальних тез «євразійства». Петро Миколайович Савицький (1895–1968) – перший руський геополітик. Шлях до Євразійства. Концепція євразійської особливості. Лев Миколайович Гумільов (1912–1992) – останній євразієць. Теорія етногенезу та пасіонарності. Розвиток субетносів та етнічних систем до суперетнічних утворень як імперських цілісностей.

Тема 3. Сучасна геополітична думка. 2 год.

Провідні сучасні школи геополітичної думки. Атлантизм. Неоатлантизм. Уніполярна геополітична модель світу. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона. Поліцентризм – багатополярність світу. «Радикальна географія». Критика імперіалізму. «Континенталізм» в європейській геополітичній думці. «Нові права»: особливості геополітичних поглядів. Ален Бенуа – від «держави-нації» до «Великого Простору» і далі до «Федеральної Імперії». Принцип «Єдиного минулого» народів Європи та їх обумовленість «Єдиним Майбутнім». «Єдина Європа сотні стягів». «Континентальна судьба Європи». Мондіалізм. Витоки ідеї повної планетарної інтеграції. Переміщення центру мондіалізму до США.

Теорії конвергенції. «Кінець історії» Ф.Фукуями. «Геоекономіка» Ж.Атталі. Посткатастрофічний мондіалізм К.Санторо. Мондіалістські структури.

Неомондіалізм: провідні концепції. «Критична» геополітика: основні напрями досліджень. Мультикультуралізм. Прикладна геополітика. Неоевразійство. Провідні напрями неоевразійства. Глобалізм.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Геополітика та геостратегія держав світу.

Тема 4. США в геополітичному просторі. – 2 год.

Геополітика Сполучених Штатів Америки. Геополітичне розширення США в ХІХ ст. Концепція «ізоляціонізму». Геополітика США напередодні та під час Другої світової війни. Геополітика США періоду «холодної війни». Доктрина Г. Трумена. Роль США в НАТО. Геополітика США в Європі. Геостратегія США щодо сучасної Росії. Геостратегія США щодо КНР. Геополітика США стосовно Японії. Геостратегія США в Південно-Східній та Південній Азії. Стратегія США на Близькому Сході. Геополітичні інтереси США в Африці. Геополітика США щодо країн Північної та Тропічної Африки. Геополітичні інтереси США в Латинській Америці. Геополітичне майбутнє США очима американців.

Тема 5. Геополітичні виміри Європейського Союзу. – 2 год.

Геополітична національна стратегія країн Західної Європи: специфіка розвитку наприкінці ХХ століття; зовнішньоекономічна та геополітична стратегія Франції; зовнішньоекономічна стратегія та місце на геополітичній авансцені Німеччини; геополітичні виміри концепції національної безпеки Великобританії.

Країни Центральної та Східної Європи: національні орієнтири та геополітичні стратегії. Геополітичні оцінки європейської інтеграції.

Геополітичні та гео економічні аспекти утворення і розвитку ЄОВС – ЄЕС – ЄС. Розширення ЄС на схід: геополітичні та гео економічні наслідки. Геополітичні перспективи подальшого розвитку ЄС. Інноваційний тип розвитку держав – членів ЄС. Шляхи подальшого геополітичного сходження ЄС.

Тема 6. Геополітичне становище об'єднаної Німеччини. – 2 год.

Формування нової геополітичної моделі сучасної ФРН. Геостратегія об'єднаної Німеччини щодо Центрально-Східної Європи. Нові світові геополітичні характеристики об'єднаної ФРН. Вектори співпраці Німеччина-Україна.

Тема 7. Геополітика в сучасному світі. – 2 год.

Росія в системі геополітичних відносин. Геополітичне поле Європи. Геостратегія Китаю. Геополітика Японії. Геополітика країн Близького Сходу. Арабський Схід: проблеми національної та регіональної безпеки та геополітичне самовизначення. Ісламський фундаменталізм та «Ісламістський Інтернаціонал». Ісламський тероризм: види, прояви та геополітичні наміри. Країни «Рімленду» та система зовнішньоекономічної взаємодії. Пріоритети національної безпеки Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Геополітика країн Африки. Географічні та природні умови, ресурсний потенціал Африканського континенту. Територіальні конфлікти та етнокультурні протиріччя. Колоніальне минуле та сучасна система зовнішньоекономічної взаємодії. Програми реконструкції та розвитку Африки.

Тема 8. Україна в системі геополітичних координат. – 2 год.

Українська політична думка про формування геополітичного коду України: класична школа та сучасні концепції. Зовнішня політика України: інтереси і пріоритети. Україна в геополітичних концепціях євразійства. Плани стратегічного партнерства та їх реалізація.

Геополітична теорія «Заходу» (західних сусідів – Польщі, Румунії, Угорщини та ін.) щодо місця України в геополітичному розкладі сил. Державна програма співробітництва України з НАТО. Геополітичний вимір відносин Україна – НАТО. Геостратегія сходження України.

Суспільно-економічні умови формування геополітичного коду зовнішньої політики України.

4. Структура залікового кредиту

Тема	Кількість годин, відведених на:		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні основи геополітики			
Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна. Геостратегія	4	2	8
Тема 2. Класична геополітика: національні школи та теорії.	4	2	10
Тема 3. Сучасна геополітична думка	2	2	12
Змістовий модуль 2. Геополітика та геостратегія держав світу.			
Тема 4. США в геополітичному просторі.	2	2	10
Тема 5. Геополітичні виміри Європейського Союзу.	2	4	10
Тема 6. Геополітичне становище об'єднаної Німеччини.	2	2	10
Тема 7. Геополітика в сучасному світі.	4	2	10
Тема 8. Україна в системі геополітичних координат.	2	2	10
Усього годин	22	18	80

Самостійна робота студентів

1. Робота в бібліотеках

Істотним елементом підготовки до семінарських занять є самостійна робота з науковою літературою. Списки рекомендованої літератури орієнтують студента на ознайомлення з найновішими досягненнями у розвитку історичних, політологічних досліджень, з найбільш актуальними і дискусійними проблемами курсу. Виступи студентів на семінарах мають бути віддзеркаленням, насамперед, їх власної точки зору та висновків щодо проблемних питань, винесених на обговорення.

2. Робота в інформаційних мережах.

3. *Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ)* передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань з курсу, розвиток навичок самостійної роботи з літературними джерелами, вміння презентувати результати роботи.

ІНДЗ – навчальний проект присвячений одній з тем/проблем курсу. Варіантами навчальних проектів є презентація (в тому числі і електронна), макет номеру газети (журналу) (у тому числі електронної), реферат, електронний урок тощо.

ІНДЗ виконується самостійно. Студент має право самостійно обрати тему та вид ІНДЗ, заздалегідь узгодивши її з викладачем. Оцінка за ІНДЗ враховується при виставленні загальної оцінки з дисципліни.

У разі обрання підготовки навчального проекту у вигляді реферату, необхідно дотримуватись певних вимог. Студент повинен опрацювати не менше п'яти джерел з відповідними посиланнями на них у тексті роботи. Текст роботи має містити реферативне викладення матеріалу з приводу визначеної теми.

Реферат складається з титульної сторінки; змісту; вступу; основної частини; висновків; списку використаної літератури; додатків (за необхідності).

Вступ має розкривати актуальність обраної теми, її проблематику та мету завдання.

Основна частина має містити викладення матеріалу теми.

У висновку потрібно висловити міркування стосовно досягнення мети роботи.

У друкованому варіанті обсяг роботи повинен становити 7 – 10 стор.

Орієнтовна кількість сторінок у структурі реферату становить: вступ – 1 стор.; основна частина 5–8 стор.; висновок – 1 стор.; список використаної літератури – 1 стор.

Тематики рефератів:

1. «Національні інтереси Німеччини і Франції – рушійний чинник європейської інтеграції».
2. «ЄС-США: економічна співпраця».
3. «Діяльність Веймарського трикутника»
4. «Німеччина – провідник інтересів центральноєвропейських держав».
5. «Балканська політика Німеччини».
6. «Особливості відносин Російської Федерації з Німеччиною»
7. «Причини зацікавленості держав ЄС та США в Південному Кавказі».

8. «Геоелекономічна стратегія Вірменії та подолання регіональної ізоляції».

9. «Участь Азербайджану в проєктах транспортування енергоносіїв до Європи»

10. «Роль Східної Азії у світовій економіці»

11. «Стратегічне, економічне та культурне значення Тайваню для КНР».

12. «Основні причини китайсько-індійського територіального конфлікту»

13. «Дипломатична діяльність ЄС на Близькому Сході».

14. «Особливості геополітичного розташування Ірану».

15. «Вплив курдської проблеми на іраксько-турецькі відносини».

16. «ПАР – лідер Південної Африки»

17. «Стратегічні інтереси КНР у Латинській Америці: основні механізми їх реалізації».

18. «Причини взаємної зацікавленості США й Канади в безпековій та економічній співпраці».

Методи навчання: в процесі навчання використовуються словесні методи: лекція, лекція-дискусія; наочні: демонстрація матеріалу за допомогою мультимедійних засобів; практичні: реферати з курсу. Крім того, важливу роль відіграють творчі, проблемно-пошукові методи, пов'язані із постановкою наукової гіпотези, розгляд якої має знайти відображення в навчальній діяльності студентів.

СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ

- Підсумкова (загальна) оцінка з курсу є сумою рейтингових оцінок (балів), одержаних за окремі оцінювані форми навчальної діяльності, обрані студентом: рецензування рекомендованої наукової літератури, роботу на практичних заняттях, поточне (комп'ютерне) тестування, захист навчального проєкту, екзамен.

- Підсумковий екзамен є альтернативною формою навчальної діяльності, яка дозволяє студентові підвищити свій рейтинг (0–30 балів). Екзамен проводиться у формі усної співбесіди, під час якої студент повинен розкрити питання білету та продемонструвати знання з курсу.

Модуль I: оцінюється аудиторна та самостійна робота студента:

Робота на семінарах – 0-45

Поточні тести – 0-15

Модуль II: оцінюється

Начальний проєкт (ІНДЗ) – 0-10 балів.

Розподіл балів, що присвоюються студентам у заліковому кредиті

Модуль 1								Модуль 2 (ІНДЗ)	Екзамен	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8			
8	5	8	8	10	8	5	8	10	30	100

Шкала оцінювання: національна та ESTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ESTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	не зараховано з можливістю повторного складання
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. Методичне забезпечення

5.1. Теми семінарських занять

Семінар № 1. Класична німецька геополітика.

План

1. Ф. Ратцель - концепція «Життєвого простору»
2. Доктрина «великих держав» Р. Челлена.
3. Неоратцелізм. Концепція Середньої (Центральної) Європи.
4. Теорія К. Хаусховера.

Література:

1. Гаджиев К.С. Геополітика. – М.: Межд. отн., 1997. –384 с.
2. Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. – К.: МАУП, 2004. – 296 с.
3. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б.Гуменюка і проф. С.Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.
4. Дергачев В.А. Геополітика. – К: ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
5. Дністрянський М.С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.
6. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. – Львів: ЛНУ, 2011. – 436 с. 4.
7. Дністрянський М.С. Політична географія та геополітика України: навч. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344
8. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 111 с.
9. Колосов В.А. Мироненко Н.С. Геополітика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 479 с. – Режим доступу: file:///D:/Documents/Downloads.pdf
10. Політична географія і геополітика: навч. посібник / Б.П. Яценко, В.І. Стафійчук, Ю.С. Брайчевський та ін.; за ред. Б.П. Яценка. – К.: Либідь, 2007. – 255 с.
11. Ратцель Ф. Народоведение (Антропогеография). *Классика геополитики. XIX век.* – М., 2003. – С. 53-182.

Семінар № 2. Класична французька школа геополітики.

План

1. Теорія географічного посибілізму В. де ла Блаша.
2. Геополітика Європейської інтеграції Ж. Ансея.
3. Геополітичний закат Європи. А. Деманжон.

Література:

1. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. К. : МАУП, 2004. 296 с.
2. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.
3. Дергачев В.А. Геополитика. – К: ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
4. Дністрянський М.С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.
5. Дністрянський М. С. Геополітика: навчальний посібник. – Львів: ЛНУ, 2011. – 436 с. 4.
6. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України: Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344.
7. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 111 с.
8. Колосов В. А. Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 479 с. – Режим доступу: <file:///D:/Documents/Downloads.pdf>
9. Гаджиев К. С. Геополітика. – М.: Межд. отн., 1997. –384 с.
10. Шубин С. И. Геополитика. Учебное пособие. – Архангельск: Поморский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2008.
11. Мухаев Р. Т. Геополитика. М.: Юнити-Дана, 2010. – 839 с. Режим доступу. <https://studref.com/476859/politologiya/geopolitika>

Семінар № 3. Класична англо-американська геополітика.

План

1. Концепція морської могутності А. Мехена.
2. Терія Хартленда (Серцевини землі). Х. Маккіндера.
3. Модель «Хартленд-Римленд» Н. Спайкмена.

Література:

1. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. К.: МАУП, 2004. 296 с.
2. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.

3. Дергачев В. А. Геополитика. – К: ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
4. Дністрянський М.С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.
5. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. – Львів: ЛНУ, 2011. – 436 с. 4.
6. Дністрянський М.С. Політична географія та геополітика України: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344
7. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 111 с.
8. Колосов В. А. Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 479 с. – Режим доступу: file:///D:/Documents/Downloads.pdf
9. Гаджиев К. С. Геополітика. – М.: Межд. отн., 1997. – 384 с.
10. Шубин С. И. Геополитика. Учебное пособие. – Архангельск: Поморский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2008.
11. Мухаев Р. Т. Геополитика. М.: Юнити-Дана, 2010. – 839 с. Режим доступу. <https://studref.com/476859/politologiya/geopolitika>

Семінар № 4. Сучасні геополітичні теорії, напрямки, школи.

План

1. Атлантизм.
2. Мондіалізм і неомондіалізм.
3. Континентальні концепції «Нові праві».
4. Неоевразійство.

Література:

1. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. К.: МАУП, 2004. 296 с.
2. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б. Гуменюка і проф. С. Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.
3. Дергачев В.А. Геополитика. – К: ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
4. Дністрянський М. С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.
5. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. – Львів: ЛНУ, 2011. – 436 с. 4.
6. Дністрянський М. С. Політична географія та геополітика України: навч. посіб. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 344.

7. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 111 с.

8. Колосов В.А. Мироненко Н.С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001,– 479 с. – Режим доступу: <file:///D:/Documents/Downloads.pdf>

9. Гаджиев К.С. Геополітика. – М.: Межд. отн., 1997. –384 с.

10. Шубин С. И. Геополитика. Учебное пособие. – Архангельск: Поморский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2008.

11. Мухаев Р. Т. Геополитика. М.: Юнити-Дана, 2010. – 839 с. Режим доступу. <https://studref.com/476859/politologiya/geopolitika>

Семінар № 5. Америка в системі сучасних геополітичних відносин

План

1. Геополітичний код США в контексті концепцій лідерства З. Бжезінського. Геополітичні та геоекономічні інтереси Америки у сучасному світі.

2. New Pax Americana чи занепад?

Література:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи: Пер. з англ. – Львів: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.

2. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство: Пер. з англ. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 203 с.

3. Бжезінський З. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади / Збігнєв Бжезінський. – Львів: Літопис, 2012. – 315 с.

4. Брутенц К. Закат американской гегемонии / Карен Брутенц. – СанктПетербург: Международные отношения, 2009. – 512 с.

5. Дністрянський М. С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.

5. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. К. : МАУП, 2004. 296 с.

6. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б.Гуменюка і проф. С.Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.

7. Дергачев В.А. Геополитика. – К: ВИРА-Р, 2000. – 448 с.

8. Дністрянський М. С. Геополітика: навч. посіб. – Львів: ЛНУ, 2011. – 436 с. 4.

9. Мухаев Р. Т. Геополитика. М.: Юнити-Дана, 2010. – 839 с. Режим доступу. <https://studref.com/476859/politologiya/geopolitika>
10. Кіссинджер Г. Дипломатія. – Київ: КМ-БУКС, 2018. – 964 с.

Семінар № 6-7 . Геополітичні стратегії регіонів сучасної Європи.

План

Заняття 1.

1. ЄС – США : стратегічне партнерство чи «шлюб по розрахунку»?
2. Об'єднана Європа : позитивне формування чи створення нового фантому?

Заняття 2.

1. Геоstrатегія Великої Британії у світі. Геополітика та геоекономіка Великої Британії в Європі.
2. Геоstrатегія Франції на міжнародній арені. Ядерний та космічний аспекти геополітики Франції

Література

1. Бобилєва С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2003. – 528 с.
2. Бруз В. С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів. – К.: Либідь, 1995. – 110 с.
3. Гірман А., Волкова В., Ковальчук А. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки Європейського Союзу. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип.6. с. 13-16.
4. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. К.: МАУП, 2004. 296 с.
5. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика. Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2011. – 464 с.
6. Дністрянський М.С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.
7. Денисенко К. Зародження геополітичної традиції у Франції в першій половині ХХ століття. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр.* - Вип. 62, ч. II. - К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин, 2006. - С. 129-134.
8. Денисенко К. Геополітика та зовнішньополітичні доктрини Шарля де Голля. *Нова парадигма: Зб. наук. пр.* - Вип. 64 - К.: Київський національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2007. - С. 148-154.

9. Європейський Союз: політика, економіка, право: навч. посіб. / За ред. Н. В. Антонюк, М. М. Микієвича. – Львів, 2005. – 532 с.

10. Копійка В. В. Розширення Європейського Союзу: Теорія і практика інтеграційного процесу. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. – 253 с.

11. Мусис Н. Усе про спільні політики Європейського Союзу: Пер. з англ. – К.: К.І.С., 2005. – XIV с., 466 с.

12. Рудько С.О. Зовнішня політика країн Західної Європи. = Острого: Вид-во Нац. Ун-ту «Острозька академія», 2012. – 412

Семінар № 8. Стратегічні моделі геополітичного розвитку Азії.

План

1. Геополітика сучасного Китаю. Геополітичні і геоекономічні аспекти взаємовідносин між КНР і США.

2. Геостратегія Японії. Японія – геостратегічний союзник США, конкурент в геоекономічному просторі.

Література

1. Александрук В. Україна і АТР: розвиток українсько-японського діалогу. *Науковий вісник Дипломатичної академії 21 України*. – К., 2003. – Вип. 8: Зовнішня політика та дипломатія: витоки, традиції, новації. – С. 298–304.

2. Александрук В. Є. Зовнішньополітичні орієнтири України і Японія. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*: Вип. 1. – К., 1998. – С. 140–141. Гаджиев К.С. Геополітика. – М.: Межд. отн., 1997. – 384 с.

3. Артюхов М. Н. Влияние японской оккупации Корейского полуострова на современные отношения Кореи и Японии: пути решения проблем. *Наука Релігія Суспільство*. – 2013. – № 1. – С. 3–8.

4. Белей С. І. Реакція Японії у відповідь на підйом Китаю в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. *Гілея*. – 2015. – № 1. – С. 340–346.

5. Броневський В. Курильська проблема в російсько-японських відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.* – К., 2011. – Вип. 98, Ч.1. – С. 84–85.

6. Волошина А. В. Китайско-японские отношения в XXI веке: проблемы и перспективы. *Проблемы Дальнего Востока*. – 2015. – № 3 Ел. – С. 41–51.

7. Гаврилова Н. В., Іванець Т. М. Співпраця Японії та АСЕАН як складова економічної безпеки Південно-Східної Азії. *Гілея*. – 2012. – № 2. – С. 666–669.

8. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф.М. Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. К.: МАУП, 2004. 296 с.

9. Гордеева И. В. Япония - КНР - США и тайваньская проблема. *Азия и Африка сегодня*. – 2013. – № 6. – С. 2–7.

10. Дністрянський М. С. Основи геополітики: навч. посіб. – Львів.: Львівський Університет, 2011. – 436 с.

11. Ігнат'єв П. М. Країнознавство. Країни Азії. – Чернівці: Книги – XXI, 2006. – 424 с.

12. Климичин П. Основні вектори геостратегії Китайської Народної Республіки на початку XXI ст. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/klumyshyn_osnovni.pdf

13. Кучер С.О. Сучасна геостратегія Японії Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 95 (Частина І), 2011. С. 67-69.

14. Лузянин С. Китай у Південно-Східній Азії: стратегічний «капкан» або ресурс піднесення? [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_05_14/Kitaj-u-P-vdenno-Sh-dn-j-Az-strategchnij-kan-kan-abo-resurs-p-dnesennja/

15. Самофалов В. Глобальный вызов Китая // 2000.– №43 (627).– 2 – 8 ноября 2012 г.

16. Самсонов А. Битва Китая и Запада за природные ресурсы Африки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://topwar.ru/7309-bitva-kitayai-zapada-za-prirodnye-resursy-afriki.html#comment>

Семінар № 9. Африка в системі геополітичних стратегій глобального розвитку.

План

1. Фактори геополітичної єдності та стабільності Африки.
2. Африка в спектрі безпеки інтересів США, Росії та Китаю.
3. Глобальні загрози та ризики сучасної Африки.

Література

1. Белокопос О.Є. Відносини США - ПАР – партнерство на основі спільних інтересів. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 328-333. Гусаков В. Традиційні та сучасні етнополітичні фактори в еволюції Центральноафриканської кризи. *Людина і політика*. – 2000. - № 5.

2. Васильєв А. Африка и вызовы XXI века. *Азия и Африка сегодня*. – 2002. – № 8. – С. 2 – 12.
3. Головченко В. Сучасна конфліктогенність в Африці. Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – К.: «ІНТАС», 2008. – Вип. 37. – С. 325-331.
4. Геополітика [Текст]: підручник для вузів / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіональна Академія управління персоналом, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. К.: МАУП, 2004. 296 с.
5. Гаджиев К. С. Геополітика. – М.: Межд. отн., 1997. –384 с.
6. Колосов В. А. Мироненко Н. С. Геополитика и политическая география: Учебник для вузов. – М.: Аспект Пресс, 2001, 479 с.
7. Мішин О. В. Особливості функціонування субрегіональних інститутів безпеки в Африці. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.* Вип. 89 Ч. 1 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнародних відносин. – К. : Видавництво КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. – С. 3–10.
8. Мішин О. Миротворча діяльність Африканського союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр.* Вип. 98 Ч. 1 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. – К.: Видавництво КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. – С. 3–5.
9. Мокрецький А. Ч. Китайско-африканские отношения: ускорение развития. *Азия и Африка сегодня*. – 2011. – № 5. – С. 50–54.
10. Семененко В. На шляху демократичного розвитку. Важливий партнер на африканському континенті. *Політика і час*. – 2005. – № 5. – С. 11-14.
11. Усов В. От панафриканизма – к созданию Африканского союза *Азия и Африка сегодня*. 2002, № 10.
12. Усов В. Африканский союз: год спустя. *Азия и Африка сегодня*. 2004, № 1.
13. Шведов В. Африканский союз: реальность и проблемы. *Компас (комментарии, прогнозы, анализ, события)*. – *Вестник международной аналитической информации ИТАР-ТАСС*. 2001, № 30.

5.2. Орієнтовні питання для самопідготовки:

1. Поняття та предмет геополітики.
2. Основні методи геополітичних досліджень.
3. Основні категорії геополітики.
4. Провідні закони геополітики.
5. Географічний детермінізм у Давнину та Середньовіччі.
6. Географічний детермінізм у Новий час.
7. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля.
8. Геополітичні ідеї Р. Челлена.
9. Теорія «морської могутності» А. Мехена.
10. Геополітична теорія Г. Маккіндера.
11. Геополітична концепція Н. Спайкмена.
12. Геополітична теорія К. Хаусхофера і нацистська геополітика
13. Основні геополітичні школи ХХ ст.
14. Атлантизм і неонатлантизм: основні геополітичні ідеї.
15. Мондіалізм та неомондіалізм.
16. Геополітична концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона.
17. Геополітичні ідеї неоевразійства.
18. Історичні аспекти геостратегії США в ХІХ – першій половині ХХ ст.
19. Історичні аспекти геостратегії США після Другої світової війни.
20. «Новий світовий порядок» США, його основні засади.
21. Сучасна геополітика США в регіонах світу
22. Геополітичні аспекти формування і розвитку Європейського Союзу.
23. Сучасна геополітика Європейського Союзу.
24. Геополітика сучасної Німеччини.
25. Геостратегія об'єднаної Німеччини щодо Центрально-Східної Європи.
26. Вектори співпраці Німеччина-Україна.
27. Геостратегія сучасної Російської Федерації.
28. Геостратегія Китаю на міжнародній арені.
29. Геополітика сучасної Японії.
30. Геополітика країн Близького Сходу.
31. Геополітика країн Африки.
32. Геополітична ситуація в Латинській Америці.
33. Геополітика сучасної України.
34. Європейська парадигма геостратегії України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Абрамова О. Д, Буянов В. С., Гаврилов Ю. Н. Геополитика: Учебник. – М.: РАГС, 2010. – 368 с.
2. Андрущенко С. В. Україна в сучасному геополітичному середовищі: монографія. С. В. – К.: Логос, 2005. – 286 с.
3. Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов. – К.: МАУП, 2004. – 296 с.
4. Гольцов А.Г. Геополітика та політична географія [Текст]: підручник. – К.: Центр учб. л-ри, 2012. – 416 с.
5. Дністрянський М.С. Геополітика: навч. посіб. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 436 с.
6. Дорошко М.С. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Навч. посібн. – К., 2011.
7. Колосов В., Мироненко Н. Геополитика и политическая география: Учебник. – М.: АспектПресс, 2002. – 479 с.
8. Мадіссон В. В., Шахов В. Л. Сучасна українська геополітика: Навч. посіб. – К.: Либідь, 2003. – 176 с.
9. Маринченко А. В. Геополитика: Учеб. пособие. – М.: Инфра-М, 2010. – 429 с.
10. Яценко Б.П., Стафійчук В.І., Брайчевський Ю.С. Політична географія і геополітика: Навч. посіб. – К.: Либідь, 2007. – 255 с.
11. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / [За ред. Ф. М. Рудича]. – К., 2002. – 488 с.

Допоміжна література

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи: Пер. з англ. – Львів: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
2. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство: Пер. з англ. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 203 с.
3. Геополітика: енциклопедія: / за ред. Є.М. Суліми; редкол.: Є.М. Суліма (голова), М.А. Шепелєв (заст. голови), В.В. Кривошеїн та ін. – К.: Знання України, 2013. – 920 с.
4. Геополітика України (Військовий аспект): навч. посібн. / [Шлемкевич Л. П., Ткачук П. П., Гетьманчук М. П. та ін.]. – Львів: Військовий інститут, 2004. – 835 с.
5. Глобалізація і сучасний міжнародний процес / За ред. проф. Б.Гуменюка і проф. С.Шергіна. – К.: Університет «Україна», 2009. – 508 с.

6. Гольцов А. Г. Політична географія: навч. посіб. – К.: МАУП, 2007. – 256 с.
7. Дергачев В. Геополитика. – К.: ВИРА- Р, 2000. – 448 с.
8. Дністрянський М. С. Геополітичні доктрини і підходи: критичний аналіз методології: монографія. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка. 2003. – 114 с.
9. Добровольський О. В. Геополітичний розвиток Південної Азії, Океанії, Африки й Латинської Америки та інтереси України. – К.: Універс. вид-во «Пульсари», 2006. – 128 с.
10. Дорошко М. С., Шпакова Н. В. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 204 с.
11. Етнополітична карта світу ХХІ ст.: Методичний та предметний коментарі / П. Жук, Н. Мазур, Р. Соломонюк, Р. Турчак. – Тернопіль: Мандрівець, 2000. – 240 с.
12. Кандиба Ю. І. Політична географія з основами геополітики: Навч.-метод. комплекс / Кандиба Ю. І., Кучер І. І. – Харків, 2010. – 100 с.
13. Ліпкан В. А. Національна безпека України. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
14. Лотоцький С., Трохимчук С. Україна в світовому геополітичному просторі. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 192 с.
15. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: Підручн. - 2-ге вид, доп. та випр. – К.: Кобза, 2003. – 528с.
16. Мартинюк В. О., Троян С. С. Політична географія та геополітика: Словник-довідник. – К.: НВЦ ВО, 2005. – 224 с.
17. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі. – К.: НІСД, 2003. – 432 с.
18. Словник геополітичних термінів та понять / Упоряд. і ред. В. С. Крисаченко; За заг. ред. О. С. Власюка, П. П. Кононенка. – К.: ПЦ «Фоліант», 2008. – 208 с.
19. Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти / За ред. Ф. М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – 488 с.
20. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 712 с.
21. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: Підручн. – К.: Вища школа, 2004. – 622 с.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. https://europa.eu/european-union/index_en – офіційний сайт Європейського Союзу
2. <http://www.nato.int/cps/uk/natolive/index.htm> – офіційний сайт НАТО
3. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/612-14> – Закон України «Щодо відносин України і Організації Північно-Атлантичного Договору (НАТО)»
4. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> – Закон України «Про Основні напрями зовнішньої політики України»

ТЕЗАУРУС

Геополітична модель світу – специфічний спосіб моделювання світу реальності в межах дискурсивного поля геополітики.

Геополітичний простір – середовище, що справляє вплив на формування відносин між державами в контексті фундаментального дуалізму світу.

Геополітичне поле – простір, контрольований окремою державою або коаліцією (союзом) держав.

Ендемічне (від гр. *endemos* – місцевий) поле – простір, контрольований державою тривалий час. Належність цієї території даній державі визнають сусіди.

Прикордонне поле – територія, що перебуває під контролем держави, але недостатньо демографічно, економічно й політично нею освоєна. Найчастіше таким полем виступають простори, населені національними меншостями. Суміжні держави іноді ставлять під сумнів належність цих територій, але все-таки не розглядають їх як свої.

Перехресне поле – простір, на який претендує кілька суміжних держав. До таких просторів належать великі території, такі, наприклад, як Кашмір в Індії.

Тотальне поле – безупинний простір, що перебуває під контролем держави.

Геополітична опорна точка – місце (територія) поза тотальним полем, контрольоване будь-якою державою, але комунікації до цієї території контролюються іншою (іншими) державою. Прикладом такої опорної точки є Калінінградська область Росії.

Метаполе – простір, освоєваний одночасно кількома державами.

Геополітичний регіон – простір, що характеризується високою інтенсивністю політичних, економічних, торгових і культурних зв'язків (наприклад, Північна Америка, Європа, Близький Схід, Південно-Східна Азія).

Геополітичні лінії – структуроутворюючі фактори організації геополітичного простору. Ними є сухопутні, морські й повітряні комунікації, найбільш важливі напрями вантажопотоків і шляху транспортування сировини. За них йде постійна прихована або відкрита боротьба.

Геополітичне суперництво – протистояння і зіткнення протилежних інтересів держав. Воно може мати горизонтальний, вертикальний і осередковий характер.

Горизонтальне суперництво протікає на поверхні суші і моря, вертикальне пов'язане з гонкою озброєнь у космосі, а осередкове проявляється в обмежених регіонах, поза прямим зіткненням опонентів (наприклад, Ірак у 1991 та 2003 рр., Югославія в 1999 р., Афганістан в 2001 р. та ін.).

Геостратегія – синтез обґрунтованих геополітикою стратегічних цілей, принципів та напрямів зовнішньополітичної діяльності держави. Вона класифікується по масштабах (глобальна, міжрегіональна, регіональна і державна) і по просторових середовищах (сухопутна, морська, повітряна і космічна).

Кордони – специфічні організми держав у межах геополітичного окреслення їх територій. Вони виконують наступні функції: поділ зон дії національних суверенітетів чи обмеження контактів між жителями суміжних держав, затримку злочинців, збір мита з ввезених товарів або тих, що вивозяться, контроль за квотами ввезених товарів і міграцією людей, санітарний контроль тощо.

Національна безпека держави – системна якість сукупності властивостей системи «особистість – суспільство – держава – природа», яка характеризує здатність цієї системи до самозбереження та стійкого розвитку.

Національний інтерес – усвідомлення і відображення корінних потреб суспільства в державній політиці. Термін прийшов в українську політичну науку з англійської літератури, у якій він має значення «державного інтересу».

Національний інтерес складається з нарощування економічного, політичного, інформаційного, наукового, військового, фінансового, науково-технічного й інших потенціалів держави, у посиленні їх геополітичного впливу, у рості добробуту населення, в інтелектуальному і моральному прогресі суспільства.

Національна могутність – категорія, що традиційно відображає такі компоненти, як територія держави, її природні ресурси і чисельність населення, економічний і військовий потенціал.

Сучасне розуміння національної могутності включає також інтелектуальний та гуманітарний потенціали народу, здатність економіки до інноваційного розвитку і якість уряду, політичної системи взагалі.

Експансія – категорія, широко застосовувана в геополітиці і використовувана для характеристики територіальних придбань, установлення військово-політичної сфери впливу. Різновиди експансії: військова, економічна, культурно-ідеологічна й інформаційна.

Агресія – форма здійснення зовнішньої політики держави. Являє собою пряме чи непряме застосування однією державою збройної сили проти незалежності й територіальної цілісності іншої держави. Може мати й інші виміри – економічний, психологічний, ідеологічний тощо.

Баланс сил учасників світової політики – взаємодія різних за спрямованістю і силою (залежно від могутності країн і їхніх угруповань) потоків експансії, з одного боку, і результатів різнорівневого і різнонаправленого співробітництва – з іншого. Баланс сил – це не рівновага, а лише співвідношення сил, причому співвідношення динамічне, залежне від гри усіх визначальних його елементів.

Біполярність у політиці – варіант системи «балансу сил». Біполярність була специфічною рисою міжнародних відносин після Другої світової війни, коли основними центрами сили стали наддержави – СРСР і США, що об'єднали навколо себе союзників. Для відносин між протилежними суспільними системами були характерні конкуренція, конфронтаційність та ідеологічне суперництво.

Військова могутність держави – сукупність матеріальних і духовних можливостей держави, використовуваних для досягнення військово-політичних цілей як на міжнародній арені, так і всередині окремих держав: для підготовки війни і її ведення, з метою агресії її відображення, в інтересах запобігання війни, забезпечення безпеки глобальної, регіональної, національної тощо.

Багатополярність у політиці – варіант системи «балансу сил», що відрізняється взаємодією кількох чи безлічі центрів сили, більш-менш порівняних у потенціалі. Трансформація біполярної системи міжнародних відносин у багатополюсну почалася з кінця шістдесятих років і проявилася в утворенні, крім США і СРСР, таких «полюсів сили», як Китай, Японія і Західна Європа.

Політичний простір – сфера дії політичних суб'єктів, ідей, теорій, гасел, процесів. Він є частиною загальної системи соціальних просторів: економічних, правових, ідеологічних, культурних та ін. Довжина політичних просторів має фізичний територіальний вимір, що може збігатися з кордонами держав, регіонів, міст тощо.

Політичний час – час діяльності політичного суб'єкта, термін протікання політичних подій і процесів, період життєздатності і дії тих чи інших ідей. Він може чи прискорюватися, чи сповільнюватися залежно від своєї подійної насиченості.

Політика стримування – 1) комплекс заходів, спрямованих на запобігання прямої агресії чи інших форм експансії однієї держави чи групи держав стосовно іншої держави (чи держав). Основним компонентом політики стримування є відкрита демонстрація несприятливих наслідків для самого агресора чи експансіоніста; 2) комплекс заходів, спрямованих на звуження масштабів агресії, що почалася, чи експансії з метою зведення їхніх наслідків до мінімуму.

Політика з позиції сили – політика, що проводиться однією державою (чи блоком держав) стосовно іншої держави (чи держав) на основі демонстрації дійсної переваги (чи її імітації) у військовому, воєнно-технічному, економічному чи демографічному відношенні. Відрізняється використанням відкритої погрози чи тиску, застосуванням тиску в одній чи кількох із зазначених сфер.

Ядерний паритет – практична рівність ядерних сил і озброєнь СРСР і США.

Ядерне стримування – доктрина, відповідно до якої ядерна зброя є вирішальним чинником стримування і залякування можливого агресора, запобігання світової війни і підтримки міжнародної стабільності. Була розроблена в США у зв'язку із появою ядерної зброї і кілька десятиліть визначала відносини між військово-політичними блоками НАТО й Організацією Варшавського Договору.

Геополітичний код (кодекс) – оперативне зведення законів, які входять до набору політико-географічних гіпотез, що складають основу зовнішньої політики країни.

Навчальне видання

Упорядник:
Бровко А. Г.

ГЕОПОЛІТИКА ТА ГЕОСТРАТЕГІЯ

Навчально-методичний посібник

Технічний редактор – Борис І. П.
Верстка, макетування – Косяк В. М.

Видання друкується за авторським редагуванням

Підписано до друку 14.09.22 р.	Формат 60x84/16	Папір офсетний
Гарнітура Computer Modern	Ум. друк. арк. 1,94	Тираж ел. вид.
Замовлення №	Обл. вид арк. 1,21	

Видавництво
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.
м. Ніжин, вул. Воздвиженська, 3/4

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи ДК №2137 від 29.03.05 р.

8(04631)7-19-72
E-mail: vidavn_ndu@mail.ru